

Вито Флакер

Факултет за социјални рад, Универзитет у Љубљани

МАШИНА ДЕИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЈЕ*

Сажетак

За деинституционализацију има пуно разлога: тоталне установе дехуманизују живот својих штићеника, грубо повређују основна људска права, битно осиромашују њихов живот и приказују их као девијантне, а стручњацима онемогућавају да стварно помогну људима. Тоталне установе нису само идеални типови већ су и апстрактне машине с материјалним учинцима. Њихове главне функције су да задрже и надзиру људе и да уједно производе вишак антипродуктивне стручне моћи. Да би била успешна, деинституционализација треба да функционише као апстрактна машина – полемична насупрот остатку тоталних установа и програмска како би омогућила бег из образаца подређивања и надзора. Она јесте машина отварања, бекства и пресељења људи са највећим потешкоћама, алтернатива тоталној установи која има нулту толеранцију од било које присиле и затварања. Нове службе у заједници не смеју да остану посебно друштвено тело, морају да укључују и повезују. Улога стручњака мора да се мења из заштитничке и ста-

---

* Овај чланак је синтеза реферата приопштених на разним савјетовањима, међу њима: *Europa senza manicomi (Европа без лудница)* у Торину, новембар, 2005; *Ментално здравље – јавна и приватна ствар*, Хрстовец, мај, 2007; *40. Годишњица закона 180*, Psichiatria Democratica, Рим, Мај, 2008; *Светски конгрес социјалне психијатрије*, Маракеш, октобар, 2010; *UNICEF конференција о деинституционализацији*, Београд, април 2011. и на крају у Дубровнику на течају *Социјални рад и деинституционализација* у јуну 2013. У делимично друкчијем облику био је објављен у ревији Школе за теорију и праксу социјалног рада на Интеруниверзитетном центру у Дубровнику – *Dialogue in Praxis*. Захваљујем се свима који су коментирали моје идеје у тим приликама, а посебна захвала иде Андреји Рафаелич која је допринела значајним коментарима овој верзији као и Мирославу Бркићу и Драгани Станковић на помоћи и подстреку да се српска верзија објави у овом броју ревије *Социјална политика*.

ратељске у заступничку, знање из аксиоматскога дедуктивнога у индуктивно и експериментално. Деинституционализација мора да нађе начине прослављања јединствености свакога, да се бори против изолације индивидуализма, на начин да ствара нове облике заједништва, осећаја другарства и весеља.

Кључне речи: деинституционализација, тотална установа, апстрактна машина, стручна моћ, заједница.

1. ИНСТИТУЦИЈА КАО ТОТАЛНА УСТАНОВА

Деинституционализација обично значи укидање великих институција и осигуравање подршке људима у заједници. Такође, значи пресељење људи из установа у заједницу.¹⁾ Требало би је, међутим, дефинисати на шири начин – не само као затварање установа и пресељење корисника, него и у смислу темељног помака у односима моћи међу корисницима и стручњацима, прекид одаприористичког и езотеричног знања контроле према мудрости свакидашњег живота.²⁾ Морамо да је конципирамо као процес ослобођења и еманципације, као покрет који превазилази поделе између стручњака и људи³⁾, као могућност да радимо на другачији начин – за добро људи.

Разлози за укидање тоталних установа су етички и практички.

Тоталне установе крше многа основна људска права на слободу, људско достојанство, приватност и слободу кретања (чланови 3, 5, 9, 12 и 13. Универзалне декларације људских права). Оне такође ограничавају могућност малих свакидашњих избора: о томе шта ћемо да радимо и с ким ћемо да живимо. Уводе доминацију једних над другима, доприносе зависности корисника о особљу, стигматизују их, а сегрегација и искљученост чине их туђим и девијантним бићима у очима становника заједнице.

Живот у институцији је штетан и опасан. Идентитет заточеника бива мортификован, улазе у девијантне улоге, искључени су из породице, друштвених и економских веза, жеље су им осујећене, без наде и будућности. Пасивизација, поцепане везе, летаргич-

- 1) Barry Willer, James Itagliata: „An Overview of the Social Policy of Deinstitutionalization.“ *International Review of Research in Mental Retardation*, vol. 12, pp. 1–23.
- 2) Vito Flaker: „From institutional logic to common knowledge: power, action and reflection.“, u: *Social work theory and practice: an international perspective: 20th anniversary conference Dubrovnik, June 28–July 4 2009*, Dada M. Maglajlić (uredila), Inter-university centre Dubrovnik, Dubrovnik, 2009, str. 265–288.
- 3) Franco Rotelli: *Per la normalità: taccuino di uno psichiatra*, Edizioni “e”, Trst, 1994, pp. 22.

на средина, прекомерна медикаментација и мањак животних циљева производе *институционалну неурозу* – апатију, помањкање иницијативе, губитак интереса за спољни свет и субмисивност⁴⁾, што може да кулминира у радикалном одстрањењу из света или у кататонским стањима.

У бити такве установе инвертишу своје декларативне циљеве оздрављења, збрињавања, поправљања и рехабилитације. Душевне болнице не чине људе здравим, затвори не поправљају, већ достижу циљеве који су заправо супротни: онемогућавају људе, узрокују да се осећају лоше, кад су у затвору уче занат злочина, углавном делују као људска складишта. Затварање и изолација нису одговор на људске потребе, већ механизам с којим друштво искључује оне који ремете јавни ред.⁵⁾ Чак шта више, онемогућавају стручњаке да обезбеде потребне услуге корисницима, чине немогућом спознају о стварном животу људи који су одстрањени из својих сопствених средина. Институционално окружење производи погрешне теорије о разним стањима, а лекови и психотерапија често се користи за смиривање и дисциплиновање пацијената. Корисници уче вештине које су потребне у институцији, а дисфункционалне су у стварном животу, заборављају се чак и оне научене пре уласка у установу.

Историјски посматрано, процеси деинституционализације су започети као експерименти на локалном нивоу, да би временом постали саставни део државних политика. Прва таква реформа била је Кенедијев Закон о менталном здрављу из 1963.⁶⁾ Други значајан период догодио се у шездесетим и седамдесетим годинама у Италији, у почетку у Горици и Трсту, који је исходовао доношењу Закона о укидању душевних болница у Италији.⁷⁾ Рана и доследна деинституционализација извршена је и у скандинавским земљама⁸⁾,

4) Russel W. Barton: *Institutional Neurosis*, John Wright & Sons, Bristol, 1959., pp.87.

5) Franco Basaglia, Franca Basaglia Ongaro: „Crimini di pace.“, у зборнику *Crimini di pace: Ricerche sugli intellettuali e sui tecnici come addetti all'oppressione*, (uredili: Franco Basaglia, Franca Basaglia Ongaro), Baldini Castoldi Dalai, Milano, 1975; Vito Flaker, Andreja Rafaeliћ: »Walkout«, *Dialogue in Praxis*, br. 1–2/2012, str. 119–131, [Online] Dostupno na: <http://www.dialogueinpraxis.net/index.php?id=5&a=article&aid=19>

6) Françoise Castel, Robert Castel, Anne M. Lovell: *The Psychiatric Society*, Columbia University Press, New York, 1982; Phil Brown: *Transfer of Care*, Routledge & Kegan Paul, London, 1985.

7) Franco Basaglia: *Che cos'è la psichiatria?* Amministrazione provinciale di Parma, Parma, 1967; Franco Basaglia: *L'istituzione negata. Rapporto da un ospedale psichiatrico*, Giulio Einaudi editore, Torino, 1968; Giovanna Gallio, Diana Mauri, Franco Rotelli: *La libertà è terapeutica?: l'esperienza psichiatrica a Trieste*, Feltrinelli, Milano, 1983. pp 124-153.

8) Jim Mansell, Kent Ericsson (uredili): *Deinstitutionalisation and community living: Intellectual disability services in Britain, Scandinavia and the USA*, Chapman & Hall, London, pp. 70.

а нешто касније и у Уједињеном краљевству⁹⁾. Временом је деинституционализација постала универзална политика међународних организација попут WHO и Европске уније, и сада је саставни део многих значајних међународних програма и декларација¹⁰⁾, а право на живот у заједници, постаје суштински део Конвенције Уједињених народа о правима људи с инвалидитетом (члан 19)¹¹⁾.

2. ДЕИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЈА НА ПРОСТОРИМА БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

На просторима бивше Југославије идеје о променама институција јавиле су се прилично рано. Један од значајних експериментата био је у Логатцу¹²⁾, дому за малолетне преступнике. Радило се о првом акционом истраживању, које је имало већи значај, посебно за Словенију¹³⁾, због подстицаја за увођење нових метода рада (нпр. групни рад) и облика организовања служби и услуга у заједници.¹⁴⁾

Крајем седамдесетих бележе се спорадичне промене у неким психијатријским установама. У Модричи је формирана установа која је следила принципе терапијских заједница и успешно их повезивала са тадашњом идеологијом самоуправљања. Постојали су, премда изоловани, покушаји пресељења „хроничних болесника“ из болница за дуготрајни смештај попут Банских дворова у близини Вараждина. Циљеве деинституционализације јасно су дефи-

9) Community Care Act, 1992.

10) *Green Paper – Improving the Mental Health of the Population* (2005), *The European Pact for Mental Health and Well Being* (2008), *The Mental Health European Parliament Resolution* (2014), *Declaration of Mental Health for Europe* (2005).

11) Европска комисија такођер је усвојила *Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care* (2012) и *Toolkit on the Use of European Union Funds for the Transition from institutional to Community-based Care* (2012) који се темеље на извештају *Report of the Ad Hoc Expert Group on the Transition from Institutional to Community-based Care* (2009) да би с тиме усмеравала и оснажила деинституционализацију у земљама чланицама и онима које су у процесу приступања. Ти документи представљају добру синтезу стања ствари на том подручју и солидну базу за подршку деинституционализацији.

12) Katja Vodopivec (uredila): *Maladjusted Youth: An Experiment in Rehabilitation*, Saxon House, Lexington, Mass., 1974; Katja Vodopivec, Milica Bergant, Miloš Kobal, Franc Mlinarič, Bronislav Skaberne, Vinko Skalar: *Eksperiment u Logatcu: pokušaj uvođenja novih koncepcija u vaspitni zavod*. Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije, 1974. str. 12.

13) Vito Flaker: „Kratka zgodovina dezinstitutionalizacije v Sloveniji: v spomin Katje Vodopivec.“, *Časopis za kritiko znanosti*, br. 250/ 2012, str. 13–30.

14) Bernard Stritih: *Nepoklicno prostovoljno preventivno delo z mladino v krajevni skupnosti in OZD: 2. del*, Inštitut za sociologijo, Ljubljana, 1979.

нисали тек покрети активиста у осамдесетим годинама прошлог века. Ти покрети су били израженији у Београду¹⁵⁾ и Љубљани¹⁶⁾. Тамо су у недрима добровољног социјалног активизма, под утицајем нових праваца у групној терапији и у спреси са међународном мрежом алтернатива психијатрији започели са активностима освешћивања актера на том подручју а и ширег друштва. Ти покрети су се претворили у невладине организације у Словенији, где су деведесетих година прошлог века створили већи број услуга у заједници, попут стамбених група, дневних центара, саветовалишта, група за самопомоћ, заступништва, организација корисника и њихових породица.¹⁷⁾ У другим срединама те иницијативе су посустајале, пре свега због ратних дешавања. Тек неколико година после рата дошло је до наговештаја у променама служби. У Словенији, независно од завршетка рата, у првој деценији овог века дошло је до првих већих пресељења корисника великих установа у заједницу, најпре у дому Храстовец Трате¹⁸⁾ где је један од два замка у року од неколико година потпуно испражњен. Та кретања су, међутим, крајем деценије посустала.¹⁹⁾ У другим земљама на подручју бивше СФРЈ такође је дошло до сличних процеса. У Србији је на иницијативу УНИЦЕФ-а и уз подршку надлежног

- 15) У Београду се окупљала група активиста око Лепе Млађеновић. Превели су избор дела Франка Базаље (*Negacija institucije*, Vidici, 5, Beograd, 1981), организирали скуп *Психијатрија и друштво* у СКЦ 1983, поводом ког је издат зборник *Alternative psihiatriji - materijali sa medunarodnog skupa "Psihatrija i društvo"*, Београд, децембер 1983, Лила улица, Београд, 1988.
- 16) У Љубљани је деловао Одбор за друштвену заштиту лудила (Odbor za družbeno zaščito porosti), група младих стручњака, студената и корисника, која се окупила на другом међународном кампу у Храстовцу. У почетку се бавил кампањама освешћивања о правима људи у институцијама, касније (1992) почела је да организује услуге (становљење с подршком, клуб, самопомоћ и заступништво). Flaker, Vito, Urek, Mojca (urednici): *Hrastovski anali za leto 1987*, RK ZSMS, Ljubljana, 1988.
- 17) Vito Flaker, Vesna Leskošek: „The Impact of a Tempus Community Mental Health Training Programme on Slovenian Mental Health Social Work.“, u zborniku: *International Perspectives of Health Social Work in the 1990s*, (uredila Shula Ramon), ATSW, London, 1995, str. 19–29.
- 18) Храстовец је установа за дуготрајни смештај у Словенији, задња станица у институционалном систему, осигурава смештај и подршку нешто мање од 700 корисника. Установа је била значајна у процесима деинституционализације у два наврата – најпре у другој половини осамдесетих са омладинским радним камповима и у првој деценији овог века као прва установа која је кренула путем измештања својих корисника у заједницу. Више у: Vito Flaker in Magdalena Žakelj: „Social care home Hrastovec–Trate: dislocated residential units.“, *IUC Journal of social work*, br. 11/2004. Dosegljiv, 17.9.2012: http://www.bemidjistate.edu/sw_journal
- 19) Препреке за целовито усвајање реформе и њезин успех биле су у то време помањкање нових ресурса, поготово становања за усељење, али и доминантна култура заштите – старатељство феудалног типа и сегментираност организације услуга. На разини експеримента дошло је и до изгоревања.

министарства извршена успешна деинституционализација домова за смештај деце и младих без родитељског старања. Број деце и младих на хранитељству повећан је за 140 % у 2012. у односу на 2011, а скоро 14 пута у поређењу са 2008²⁰⁾. На жалост, број особа са интелектуалним тешкоћама и душевнооболелих смештених у домове показује константу свих ових година. Оно што много више забрињава од самог броја је чињеница да већина њих дуги низ година борави у дому, да су деца и одрасли измешани, да већина нема или има врло површне контакте са локалном заједницом²¹⁾. У Хрватској је направљен план деинституционализације већ на почетку века, али је примењен само у мањем опсегу, пре свега у дому за душевно оболела лица у Осјеку. У Македонији, као и у БиХ пошло се за стварањем центара за ментално здравље у заједници као алтернативи дуготрајном смештају у заједници. Сличне локалне промене и покушаји су ставни део реформи и бележе се и у Црној Гори и на Косову и Метохији.

У другој деценији овог века делом због јачања дезинституционализације као заједничке платформе у Европској унији, делом због сазревања иницијатива и сазнања у стручним круговима, деинституционализација као саставни део социјалне и здравствене заштите постаје део националних усмерења и социјалних политика. Тако је Словенија уврстила деинституционализацију у програме коришћења средстава из европских социјалних структурних фондова, а и у другим земљама у региону, коришћена су средства ЕУ за увођење сличних промена.

3. ТОТАЛНА ИНСТИТУЦИЈА КАО АСАМБЛАЖ И КАО АПСТРАКТНА МАШИНА

Тотална установа проучавана је са различитих аспеката. Са становишта генеалогije – из чега и како се развијала кроз време, у смислу структуре – од чега се састоји и шта је, и у смислу социјалних функција – шта ради и чему служи? Разматрана је углавном кроз дискурсе лудила, контроле и казне, али и кроз повезивање са старошћу, болешћу, децом и омладином, школовањем, итд. Њена суштина и бит објашњавана је као идеални тип²²⁾ или као (дисци-

20) Miroslav Brkic, Aleksandar Jugovic, Nenad Glumbic: „Residential care for children with intellectual disabilities in the Social Protection system in Serbia.“, *European Journal of Social Work*, Taylor and Francis, London 17(2), 2014

21) Miroslav Brkic, Aleksandar Jugovic, Nenad Glumbic, *Ibidem*

22) Erving Goffman, *Asylums*, Doubleday & Co., Pelican edition, 1968, pp 46.

плински) диспозитив²³⁾ – и као што ћемо да видимо као *апстрактна машина*.

Мишел Фуко²⁴⁾ изводи просторске и симболичке изворе азила из средњовековних *лепрозорија*, али и праксе кајања и дисциплине у манастирима. Колективни живот заједнице у ограђеном простору био је превладавајући начин живота у средњем веку. Дворови, замци, чак и медитеранске комуне имале су ту карактеристику. Простор није био подељен на приватан и јаван, већ је егзистирала подела између домаћег (ограђеног) и дивљег (отвореног) простора.²⁵⁾

Са отварањем друштва (настанком градова, већом покретљивошћу становништва, успоном апсолутистичких држава, тотални простор помера се из центра на рубове градова. Отворено друштво треба своју инверзију – затворене институције које означавају његову границу. Тоталне установе су се множиле и специјализирале у индустријско доба и досегле свој врх у нацитоталитарним режимима.

Историја тоталних институција је историја континуираног постајања обрасца колективног живота у затвореном простору под старатељском влашћу. Са друге стране, то је и историја деинституционализације: „деинституционализације“ средњовековних манастира, дворова и лепозорија родила је нову, општу тоталну установу (*Велико затварање*²⁶⁾). Пад Бастиље означио је још једну деинституционализацију и обрнуто, поновно рађање мноштва специјалних усана (затвора, лудница, присилних радионица, сиротишта и поправних домова, итд.), које су постајале још ефикасније у дисциплини.

23) Michel Foucault: *Surveiller et punir, Naissance de la prison*, Gallimard, Pariz, 1978; slovenski prevod: *Nadzorovanje in kaznovanje*, Delavska enotnost, Ljubljana, 1984. 70 -98.

24) *Istorija ludila u doba klasicizma*, Nolit, Beograd, 1980. *Histoire de la folie à l'âge classique*, Gallimard, Paris, 1972; прва издaja Plon, Paris, 1961, pp12-34.

25) Philippe Ariès, Georges Duby : *Histoire de la vie privée - De l'Europe féodale à la Renaissance*, Editions de Seuil, Paris, 1985, pp 112.

26) Велико затварање(*grand enferment*) је термин који употребљава Фуко („*Историја лудила*“) да би описао „чишћење“ просјака, лудака и других непожељних лица с јавних простора у градовима у време апсолутизма. Затварали су их у заједничке установе општег типа које можемо назвати прото-тоталним институцијама – институција које су биле претећа модерним специјализованим институцијама.

Табела 1: Периодизација типова институција, конкретних облика институција и повезаних друштвених процеса

Период	Тип институционализације	Конкретне установе	Друштвени процес
Средњи век	Прото-тотални облици ограђивања	Двор, манастир, лепрозорија, »хоспитал«	Ограђеност као начин живота
Апсолутизам	Прото-тотална установа	Hospitaux generaux	Отварање друштва и стварање друштвене маргине
Грађанско и индустријско друштво	Множење и специјализација тоталних институција	Луднице, затвори, касарне, фабрике, школе, болнице ...	Тотализација дисциплине
Постиндустријско ¹	Дезинституционализација	Одговори у заједници (пост-институционални)	Пост-дисциплинско

Гофман констатује да тотална институција није само социолошка апстракција, идеални тип у смислу појма. Кад у неку од њих уђемо, можемо да је осетимо како стварно делује на наше тело.²⁷⁾ Према је апстрактна, она је и стварна друштвена чињеница. Каstell²⁸⁾ такође говори о *aggiornamenti* тоталне институције, њеној способности да се као птица Феникс дигне из пепела. Башта комбинација, континуитета и прекида, преживљавање формалног обрасца унаточ дисконтинуитету конкретних институција чини тоталну институцију историјским феноменом. Она је апстрактна машина²⁹⁾ која се јавља у различитим историјским епохама и различитим друштвеним срединама. Историја конкретних институција је историја вечног поновног испуњавања матрице, калуца, апстрактне схеме, састављања машине од разних историјских ма-

27) Њен учинак може се осетити на телу: не само са наређеним телесним ставом и покретима, такође се јако осети посебан „мирис“ који је мешавина мириса (заправо смрада) по урину, масовно куваној храни, јаким дезинфекционих средстава и зноју засићеним лековима.

28) *L'ordre psychiatrique*, Minuit, Paris, 1976, pp. 223-259.

29) Gilles Deleuze, Felix Guattari: *Mille plateaux: Capitalisme et schizophrénie*, Minuit, Paris, 1980 ; engleski prevod: *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, Athlone Press, London, 1988, pp 114-168.

теријала (моћи) и састављана је од разних израза људских судбина. Као асамблаж има своје делове или компоненте, своје атрибуте или учинке, своје функције и продукте.³⁰⁾ Састоји се од: затвореног простора, колективног живота, јединствене редуктивне идеологије, расцепа или јаза између особља и заточеника, старатељске или заштитничке моћи, процесирања људи и централног плана. Начин њеног рада је да тотализује, неутралише и прави домаћинства бесмисленима, хомогенизује своју грађу и ствара артифицијелна уређења, она је невербална и казнена и интензивира искуство. Њена функција и продукт су на материјалном нивоу – задржавање становништва; на нивоу израза – обликовање парастручњака и девијанта и моћи за изрицање девијантних каријера.

4. КРИТИКЕ ДЕИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЈЕ

Снага и дуговечност тоталних институција произлазе из њихове компактности и отпорности, али и из грешака деинституционализације, која је често критикована да није постигла довољно, да је занемаривала опасности које из ње произлазе. Могла би да буде *aggiornamento* професионализма, маневар стручњака да очувају своју моћ, што се и дешава, после преласка у заједницу, у којој још увек налазимо остаци тоталних установа, наставак азиларних метода. Такође, и нове методе, које деинституционализација уводи могу, с друге стране, бити превише индивидуалистичке, изложене замкама постмодерног индивидуализма.³¹⁾ Повремено је била демонизирана као претња велфаризму, главна интенција деинституционализације могла би бити смањење јавних трошкова, а одумирање установа може да значи и одумирање државе благостања.³²⁾

Упркос измештању људи из стигматизираних простора и напуштању улога болесника, подршка у заједници не решава проблеме етикета душевног болесника још увек превладава и ствара главну препреку да се људи укључе у заједницу.³³⁾ Улоге и етикета стварају се организационом културом у коју људи улазе – окружењем, симболима, односима са особљем и заједницом у це-

---

30) Vito Flaker: *Odpiranje norosti. Vzpon in padec totalnih ustanov*, Založba / *cf., Ljubljana, 1998, pp 197.

31) Helen Spandler: „Friend or foe? Towards a critical assessment of direct payments.“, *Critical Social Policy*, br. 2/2004, str. 187–209.

32) Jim Mansell: „Deinstitutionalisation and community living: Progress, problems and priorities.“, *Journal of intellectual & developmental disabilities*, br. 2/2006, str. 71.

33) Sue E. Estroff: *Making It Crazy*, University of California Press, Berkeley, 1981, pp 14-18.

лини. *Нормализација и вредновање друштвених улога* начини су да се промени уређење које ограничава да се људи са етикетама ставе у ситуације обичног живота.³⁴⁾ Препреке до обичног, свакидашњег живота нису само у етикетирању и обезвређивању људи, него су и начин како стручњаци могу да очувају своју старатељску моћ, овај пут у локалној заједници и да наставе саме од дома и азила.

Деинституционализација је нужно индивидуалистички приступ; мора да постави човека, појединца пред институцију. Ипак, може лако да се деси да се човек који је био отпуштен, нађе у социјалном вакууму, сам, са врло мало избора с киме да буде у друштву.³⁵⁾

Деинституционализација је такође критикована да допринеси напуштању и занемаривању корисника, да људе препушта себи самима и вештинама преживљавања које не поседују. Тако може да има учинак стварања нових облика искључивања. Службе и услуге у заједници могу такође да буду сегрегирани и могу имати учинак изолације као што су биле установе које су им претходиле (посебно када нови облици бриге коегзистирају са старим институцијама, јер тада често представљају само њихову допуну и продужују логику азила). Ове критике не треба потпуно одбацити већ их схватати као упозорења и изазове.

Ако хоћемо да избегнемо стварање лажне утопије деинституционализације, као места које никада неће постојати, нужно је остати привржен практичној утопији.³⁶⁾ Практична утопија ствара визију и покреће ствари у пракси на друкчији начин – основа јој је проглашавање, енунцијација кривица у азилима, али и практична акција да се нађу прави путеви заједничког живота; нужно је увек поново пронаћи машину деинституционализације. Деинституционализацијска машина састављена је од компоненти које су уједно мете и циљеви. Мора да има јасне мете критике, шта жели да демонтира, уништи док од тога бежи. А бежање од нечега увек

34) Wolf Wolfensberger: *PASSING: Program analysis of service systems implementation of normalization goals*, National Institute on Mental Retardation, Downsviow, 1983; John O'Brien, Alan Tyne: *The Principle of Normalisation, Values into Action*, London, 1981; David Towel (uredio.): *An Ordinary Life in Practice*. King Edward's Hospital Fund, London, 1988; David Brandon: *Increasing Value: The Implications of the Principle of Normalisation for Mental Illness Services*, Salford University College, Salford, 1991; Shula Ramon (uredila): *Beyond Community Care: Normalisation and Integration Work*, Macmillan, London, 1991.

35) Nils Christie: *Beyond Loneliness and Institutions: Communes for Extraordinary People*, Norwegian University Press, Oslo, 1989; Vito Flaker, Jana Mali, Tadeja Kodele, Vera Grebenc, Jelka Škerjanc, Mojca Urek: *Dolgotrajna oskrba: Očrti potreb in odgovorov nanje*, Fakulteta za socialno delo, Ljubljana, 2008, str.211,

36) Anne M. Lovell, Nancy Scheper-Hughes: "The Utopia of Reality: Franco Basaglia and the Practice of Democratic Psychiatry", predgovor u: Franco Basaglia, *Psychiatry Inside Out: Selected Works of Franco Basaglia*, European Perspectives, Columbia University Press, 1987, pp 111.

је бежање према томе што хоће да оствари, произведе, иновира. Деинституционализација као покрет на машини и машина покрета мора бити полемична са остацима тоталних институција и програматична у комбиновању визије новог поретка са практичним активностима које омогућавају да се то и постигне.

Табела 2: Машина деинституционализације

Циљ и мета	Напад, критика и одстрањивање	Програм, инвенција и иновација
Простор и кретање	Затварање, задржавање становишта	Отварање, омогућавање кретања и покрета
Тип програма	Тврда језгра институција која остају; Услуге у заједници само за „лаке случаје“;	Услуге за све, обогћавање целе заједнице на темељу програма за „тешке случаје“
Однос до тоталне институције	Комплементаран–узајамно ојачање	Алтернатива – негације тоталне институције
Друштвено тело	Посебно тело	Повезивање с другим деловима <i>друштвенога тела</i>
Други људи	Сегрегација – професионална ствар	Укључивање разних актера
Односи међу корисницима и стручњацима	Овисност и подрђивање корисника	Оснаживање и укључивање – једнаки партнери
Функција особља	Старатељска, турска, покровитељска улога стручњака	Улога заступника
Тип закључивања	Дедуктиван	Индуктиван
Субјективност	Кривња	Вредност јединственог искуства
Организација искуства	Индивидуализам, стандардизација, изолација	Нови простори колективне слободе (кампови, мреже, тоталне заједнице).

Деинституционализација је борба против затварања и задржавања у сваком облику, заснована на нултој толеранцији неприсилавања.³⁷⁾ *Отворена врата* основна су политика деинститу-

37) Vallazza, Giorgio, Toresini, Lorenzo „Deinstitutionalisation as a therapeutic practice.“, in *Beyond the Walls 2*, eds L. Toresini & R. Mezzina, »ab« edizioni, Meran, 2013, pp. 179–190.

ционализације, од њих све почиње и она су мерило успеха. На друштвеном нивоу деинституционализација значи омогућавање кретања и покрета – просторног, а и друштвеног. Можемо је поимати као отварање за бекство, јер затварање је један од стубова модерне опресије.³⁸⁾

То бекство треба да буде на располагању људима са највећим потешкоћама. Многи кажу да ће увек бити неко ко треба институционалну заштиту („па неки неће ни приметити да се нешто променило“ – али могу да примете и примећују промене). Баш ти људи треба да добију прву шансу за живот ван институције. То је етички и практички императив. Ако нађемо методе које ће да омогуће људима са најтежим потешкоћама да живе продуктиван живот, збрињавање оних с „мањим инвалидитетом“ биће лако.³⁹⁾

Увек треба да постоји алтернатива тоталној институцији, деинституционализација је заправо и стварање непотребности тоталне установе. Ако нам не успе, парадоксално, оснажићемо потоњу. Ако су програми подршке у заједници само комплементарна мера институционалним, то ће произвести учинак бумеранга–логика затварања потоњих враћа нам се у заједницу путем логике затварања и дисциплинирања људи у заједници, мрежа услуга узаједници „хватаће“ више људи с потешкоћама и усмераваће их у затворене просторе, те тако службе у заједници постају средства контроле.⁴⁰⁾

Услуге треба да постану средство, агент трансверзалног повезивања с разним деловима локалне заједнице, на начин као што сервер повезује кориснике интернета. Укључивање разних актера мора да произведе материју која је занимљива и привлачна за све. Одговор на потешкоће мора да буде социјалан, да укључи пуно различитих људи, не само кориснике и особље, већ и рођаке, пријатеље, чланове заједнице и друге.

Моћ стручњака извире из поделе рада по којој су сустружњаци старатељи људима који имају мањак уговорне моћи. Логика одговорности за другог продужава се ван граница институције, путем бирократских одговорности (као на пример избегавање ризика) и путем економске зависности од стручњака (средства за преживљавање). Пошто ће нас можда сматрати одговорнима за нешто

---

38) Antonio Negri, Michael Hardt: *Declaration*, New York, 2012, pp 43.

39) Julian Leff, Noah Trieman: »Long-stay patients discharges from psychiatric hospitals: Social and clinical outcomes after five years in the community, The TAPS project 46«, *British journal of psychiatry*, br. 176/2000, str. 217–222; Lynn Martin, Melody Ashwirth: »Deinstitutionalization in Ontario, Canada: understanding who moved when«, *Journal of policy and practice in intellectual disabilities*, br. 7/2010, str. 167 – 176.

40) Stanley Cohen: *Visions of Social Control*, Polity Press, Cambridge, 1985, pp 115-117.

што ће корисници урадити и за то што имамо новац који им треба, а пошто им нико други неће помоћи, ми им одређујемо што да раде и што да не раде; и морају да нас слушају јер ако неће, увек их можемо поновно затворити.

Стручњаци треба да се одупру таквој антипродуктивној моћи. Рад у заједници са другим људима ствара продуктивну моћ сарадње, иновације и побољшања саме заједнице. То је моћ која нам треба да бисмо били прави заступници корисника. Оснаживање није психолошка вежба, психо-билдинг, већ је подела моћи која је у нас инвестирана и стварање моћи за акцију у заједници.

Зависност особљу (и последично подређивање корисника) чини нас Пигмалионима данашњице. Хтели бисмо да стварамо судбине људи према нашим сопственим идеалима, заборављајући да „наше статуе“ имају сопствена осећања и судбине које не можемо да занемарујемо. Не ради се само о нашем нарцисизму, већ и о легитимације нашег стручног и професионалног положаја. Старатељску моћ тешко је потпуно напустити, она је битна одредница друштвене улоге стручњака. Али да ли постоји неко ко може да се брине о себи сасвим сам? Чак је и Робинзон Крусо требао Петка. Брига о људима показује поштовање за њихово благостање, али да бисмо их могли заиста поштовати, морамо им признати њихову слободу. Уметност стручности бриге за људе састоји се од дијалектичког плеса између улога старатеља, заступника и иноватора, где човек, иако мож да нема почетног корака, мора да води игру.

Платформа деинституционализације била је потребна да се очува наш идентитет и индивидуалност. Са друге стране, саме институције биле су од кључног значаја приликом стварања индустријског индивидуализма 19. века. Ако је и постојало нешто продуктивно у тоталним институцијама, то је да су сакупиле људе у интензивном заједничком искуству. Противотров индивидуализму, стандардизацији, изолацији морамо да тражимо у колективном искуству које је добровољно, продуктивно и које има свој крај – попут кампова где људи долазе на заједничку акцију⁴¹⁾, попут мрежа које омогућавају покрет и циркулацију, попут онога што Кристи⁴²⁾ назива тотална заједница људи који живе на одређеном подручју, на неки начин сегрегираних, али без демаркационе линије између њих.

---

41) За дефиницију акције насупрот активности и условима за њено стварање види: Руди Сулек: *Омладина на путу братства - психосоциолошја радне акције*, Младост, Београд, стр. 17.

42) Nils Christie, *Ibidem*

5. ИЗАЗОВИ ДЕИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЈЕ

Деинституционализација ослобађа ресурсе који су били везани за споменике старатељске моћи. Није то само питање нове дистрибуције средстава, изазов је како учинити те ресурсе продуктивним. Идеја јавно-приватних улагања и предузимања била је прилично популарна пре кризе, мислили смо да би то могло послужити као оруђе деинституционализације, али се показало, у већој мери него икада прије, да је битно очувати неформалне ресурсе, стварати заједничко добро и благостање и употребити ресурсе да се оснажи заједница. У смислу дистрибуције то значи да финансирање треба увек да буде на располагању и човеку који има потребе (директно финансирање) и заједници (давања заједници).

Деинституционализација као иновацијска пракса не може бити заснована на доказима (evidence based), она их производи, показујући да је нешто што се чинило немогућим ипак могуће. Ново знање темељи се на епистемологији акције (Марксова 11. Теза о Фојербаху), свет треба мењати, а не мерити.

Методе које употребљавамо да постигнемо отворену заједницу темеље се на отвореном кодирању, слично као у квалитативној методологији, где нам истраживања нуде оквир, у овом случају за акцију. Оне морају да створе простор за слободни изражај жеље и да обезбеде средства да се постигну циљеви које тако изражавамо. Неопходно је да у обзир узимају контекст у којем људи живе, да га употребљавају као ресурс за стварање новог, мењајући га да би људи боље живели. Дијалог је главно оруђе у денунцијацији опресије, с њим постижемо увид у заједнички живот и употребљавамо га да живот променимо.⁴³⁾

Премда нам се деинституционализација понекад чини као ствар (ре)организације и пошто је у многим сегментима веома технички процес, увек је била повезана, ако не утемељена, са друштвеним покретима. Класични покрети деинституционализације сад су остарели и морају да буду подмлађивани с младима, уличним герилским покретима ненасиља.⁴⁴⁾ Уједно, деинституционализација има много да пружи данашњим друштвеним покретима. Измештавање људи из институција јесте изазов у артикулацији нових начина солидарности. Питање деинституционализације такође доноси са собом императиве – искључивања и ставља га у средиште истраживања.

43) Paolo Freire: *Pedagogy of the Oppressed*, Penguin Books, 1972, pp 256.

44) Vito Flaker & Boj za: *Direktno socialno delo*, Založba / *cf., Ljubljana, 2012, str. 89.

Односи са корисницима мораће да се мењају и развијају драстично другачије. За стручњаке главни изазови биће: да их плаћају корисници, да их уче корисници и чак да корисници њима руководе. Феудални старатељски однос „поседовања корисника“ (разликовање између „мојих“, „наших“ и „твојих“, „ваших“) мора да уступи место поимању „мојих помагача“, људи који кориснку помажу, а подела одговорности мора да се надомести заједничком бригом за бољитак и благодостање корисника.

Један од главних изазова који се јављао од почетка деинституционализације је како се бавити позитивистичком редукијом наука, епистемиолошки утемељених на тоталним установама – медицини, праву и педагогији. Оне редукују људски живот на једноставне аксиоме и стављају га у разне фиоке класифицирања. На тај начин одузимају људима моћ да управљају својим животом. Људске потешкоће – иако изворно могу да буду телесног порекла (Алцхајмерова болест нпр.), ствар социјализације (траума из детињства) или правно питање (казнено дело, старатељство) – јесу чвор друштвених догађаја и односа који су у првом реду социјални (несоциолошки или друштвени). То можемо тврдити пошто се подршка, превазилажење препрека и опоравак увек генеришу у заједништву с другима и унутар социјалних агрегата. Задатак деинституционализације је да суспендује њихова свеобухватна објашњења и надкодирајуће праксе да био могућ или да и ове племените струке осигурају простор у којем је могуће практиковати исцељење, учење и разматрање шта је добро и лоше на продуктиван начин који оснажује људе.

6. ПОТРЕБА ПО ТРАНСВЕРЗАЛНОЈ АКЦИЈИ

Деинституционализација мора да се схвата као трансверзална акција,⁴⁵⁾ комплементарно дејствовање различитих стварности људске и друштвене материје. Мора да се темељи на животном свету људи, на начинима којима живе и перципирају стварност. Уз то је битно да у (стручним) интервенцијама обратимо пажњу на питање моћи. Методе рада с људима морају да повећају моћ појединца и заједнице, употребу институционалних средстава за побољшање живота, а не супротно, да екстрахују човека из стварног света. Методи рада с људима повезују животни свет са формалним ресурсима које генерира држава или са неформалним ресурсима које налазимо у заједници.

45) Felix Guattari: *Molecular Revolution*, Penguin Books, 1984, pp. 18-23.

Процедуре које остварују права до потребних средстава или услуга не би смеле да буду церемоније деградације, већ супротно – церемоније, или боље прославе напретка, побољшања, оспособљавања. Службе у заједници треба да буду центриране на корисника, кроз личне пакете услуга и кругова подршке у заједници. Само таквом трансверзалном акцијом моћићемо да превазиђемо поделе по роду, разреду, народу, а поготово поделе које се темеље на онеспособљавању.

Финансирање личних и услуга у заједници мора да буде обезбеђено са стране државе на темељу потреба које људи имају. Деинституционализацији треба нови политички и правни оквир, не само да се обезбеди адекватније финансирање, већ и да се унапреде методи и организација које ће оснаживати кориснике. Да бисмо осигурали оно што људи требају, систем социјалне заштите мора да се мења из институционалног у систем заштите у заједници, полазећи од пресељења људи из институција, стварања нових и мењања постојећих служби у заједници.

Деинституционализација је промена друштва и мора да употреби промене којима смо били сведоци у последњим деценијама да би служила људима. Нове технологије (мобилни телефони, интернет и друго) омогућавају непрестани контакт и мењају односе људи у времену и простору. Жалосна је чињеница да су штићеници азила последњи људи који имају приступ тим бољицима нове културе, а требало би да буду они који од тих новина највише профитирају

Деинституционализација је полемичка и програматичка машина. Активно деконструира тоталну институцију и ствара визију заједничког живота у заједници. Темелји се на принципима неприсилавања и отворених врата. Обезбеђује простор за кретање и мобилност. У процесима пресељавања, а и уопште, осигурава подршку најпре за највише погођене људе, избегава ослобађање оних који су „способнији“, који више „завређују“ и остављање „тешких случајева“ иза браве. Корисницима осигурава вредновање друштвене улоге и одстрањује околности које стварају стигму. Улоге помагача мењају се од старатељских ка заступничким, ка активном деловању и оспособљавању у заједници да се ухвати у коштац са проблемима стигматизације и искључености. Деинституционализација слави људску уникатност и ствара практичко знање за људе да се баве својим свакидашњим стварностима. Знање које ствара је практичког значаја и темељи се на индуктивном закључивању. Док хвали вредност сваког појединца, ствара колективе који им омогућавају да изразе своје жеље.

Као таква није само идеја, већ и низ нових технологија моћи. Не ствара хомогени простор којим влада једна идеја, већ дијалогички учествује у животном свету људи трансверзално их повезујући с разним платоима, настојећи да их оснажи методама које нису само дијалогичке, већ које повезују оно што људи имају са друштвеним агрегатима, као што је држава.

Машина деинституционализације апстрактна је као што је машина тоталне установе (премда с више укуса за конкретно). И она је идеални тип, али као што је Каstell⁴⁶⁾ показао да можемо да осетимо апстрактну схему тоталне институције кад у њу уђемо, слично можемо да осетимо и дезинституционализацију, у осећањима хумора, отворености, могућности, флексибилности, другарства и дружења. Машина деинституционализације производи покрет, али и изражава весеље, па чак и истину – дух дезинституционализације. Производи кретања и помаке; слави лудило тога да смо људи и ствара моћ да смо заједно.

ЛИТЕРАТУРА

- Anderson, Perry: *Rodovniki absolutistične države*, ŠKUC/FF, Ljubljana, 1992.
- Ariès, Philippe, Duby, Georges: *Histoire de la vie privée - De l'Europe féodale à la Renaissance*, Editions de Seuil, Paris, 1985.
- Barton, W. Russel: *Institutional Neurosis*, John Wright & Sons, Bristol, 1959.
- Basaglia, Franco, Basaglia Ongaro, Franca: »Crimini di pace«, u zborniku *Crimini di pace: Ricerche sugli intellettuali e sui tecnici come addetti all'oppressione*, (uredili Franco Basaglia, Franca Basaglia Ongaro), Baldini Castoldi Dalai, Milano, 1975.
- Basaglia, Franco: *Che cos'è la psichiatria?* Amministrazione provinciale di Parma, Parma, 1967.
- Basaglia, Franco: *L'istituzione negata. Rapporto da un ospedale psichiatrico*, Giulio Einaudi editore, Torino, 1968.
- Bazalja, Franko: *Negacija institucije*, Vidici, 5, Beograd, 1981.
- Beecham, Jennifer, Hallam, Angela, Knapp, Martin, Carpenter, John, Cambridge, Paul, Forrester-Jones, Rachel, Tate, Alison: „Twelve years on: Service use and costs for people with mental health problems who left psychiatric hospital“, *Journal of Mental Health*, br. 4/2004, str. 363–377.
- Brandon, David: *Increasing Value: The Implications of the Principle of Normalisation for Mental Illness Services*, Salford University College, Salford, 1991.
- Brkic Miroslav, Jugovic Aleksandar, Nenad, *Residential care for children with intellectual disabilities in the Social Protection system in Serbia*, European Journal of Social Work, 17(2), 2014, pp.237-251. Taylor and Francis, London.

46) Robert Castel: „Institutions totales et configurations ponctuelles“, u zborniku: *Le parler frais d'Erving Goffman* (uredili Robert Castel, Jacques Cosnier, Joseph Isaac), Minuit, Paris, 1989, str. 31–43.

- Brown, Phil: *Transfer of Care*, Routledge & Kegan Paul, London, 1985.
- Castel, Françoise, Castel, Robert, Lovell, Anne M.: *The Psychiatric Society*, Columbia University Press, New York, 1982.
- Castel, Robert: *L'ordre psychiatrique*, Minuit, Paris, 1976.
- Castel, Robert : "Institutions totales et cofigurations ponctuelles", u zborniku: *Le parler frais d'Erving Goffman* (uredili : Robert Castel, Jacques Cosnier, Joseph Isaac), Minuit, Paris, 1989, str. 31--43.
- Cerić, Ismet, Flaker, Vito: »Rekonstrukcija službe za zaštitu mentalnog zdravlja u federaciji Bosne i Hercegovine«, *Medicinski arhiv*, br. 1/2001, str. 5-25.
- Christie, Nils: *Beyond Loneliness and Institutions: Communes for Extraordinary People*, Norwegian University Press, Oslo, 1989.
- Cohen, Stanley: *Visions of Social Control*, Polity Press, Cambridge, 1985.
- Deleuze, Gilles, Guattari, Felix: *Mille plateaux: Capitalisme et schizophrénie*, Minuit, Paris, 1980; engleski prevod: *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, Athlone Press, London, 1988.
- Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities: *Report of the Ad Hoc Expert Group on the Transition from Institutional to Community-based Care*, European Commission, Brussels, 2009. [On line] Dostupno na: ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=4017&langId=en
- Estroff, Sue E.: *Making It Crazy*, University of California Press, Berkeley, 1981.
- European Expert Group on the Transition from Institutional to Community-based Care: *Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care (Guidance on implementing and supporting a sustained transition from institutional care to family-based and community-based alternatives for children, persons with disabilities, persons with mental health problems and older persons in Europe)*, Brussels, 2012. [On line] Dostupno na: deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/2012/12/2012-12-07-Guidelines-11-123-2012-FINAL-WEB-VERSION.pdf
- European Expert Group on the Transition from Institutional to Community-based Care: *Toolkit on the Use of European Union Funds for the Transition from Institutional to Community-based Care*, Brussels, 2012. [On line] Dostupno na: deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/2012/11/Toolkit-11-02-2012-final-WEB.pdf
- European Pact for Mental Health and Well Being* (2008), EU high level conference, Brussels, June 13th, 2008. [On line] Dostupno na: ec.europa.eu/health/ph_determinants/life_style/mental/docs/pact_en.pdf
- European Parliament resolution of 19 February 2009 on Mental Health* (2008/2209(INI)) [On line] Dostupno na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0063+0+DOC+XML+V0//EN>
- Flaker, Vito, Leskošek, Vesna: »The Impact of a Tempus Community Mental Health Training Programme on Slovenian Mental Health Social Work«, u zborniku: *International Perspectives of Health Social Work in the 1990s*, (uredila Shula Ramon), ATSW, London, 1995, str. 19–29.
- Flaker, Vito, Rafaelič, Andreja: »Walkout«, *Dialogue in Praxis*, br. 1–2/2012, str. 119–131, [Online] Dostupno na: <http://www.dialogueinpraxis.net/index.php?id=5&a=article&aid=19>
- Flaker, Vito, Urek, Mojca (urednici): *Hrastovski anali za leto 1987*, RK ZSMS, Ljubljana, 1988.

- Flaker, Vito, Žakelj, Magdalena; »Social care home Hrastovec–Trate: dislocated residential units«, *IUC Journal of social work*, br. 11/2004. Dosegljiv, 17.9.2012: http://www.bemidjistate.edu/sw_journal.
- Flaker, Vito: *Odpiranje norosti. Vzpon in padec totalnih ustanov*, Založba /*cf., Ljubljana, 1998.
- Flaker, Vito: »From institutional logic to common knowledge: power, action and reflection«, u: *Social work theory and practice: an international perspective: 20th anniversary conference Dubrovnik, June 28–July 4 2009*, Dada M. Maglajlić (uredila), Inter-university centre Dubrovnik, Dubrovnik, 2009, str. 265–288.
- Flaker, Vito: »Kratka zgodovina dezinstitucionalizacije v Sloveniji: v spomin Katje Vodopivec«, *Časopis za kritiko znanosti*, br. 250/2012, str. 13–30.
- Flaker, Vito, Jana Mali, Tadeja Kodele, Vera Grebenc, Jelka Škerjanc in Mojca Urek, *Dolgotrajna oskrba: Očrt potreb in odgovorov nanje*, Fakulteta za socialno delo, Ljubljana, 2008.
- Freire, Paolo: *Pedagogy of the Oppressed*, Penguin Books, 1972.
- Foucault, Michel: *Surveiller et punir, Naissance de la prison*, Gallimard, Pariz, 1978; slovenski prevod: *Nadzorovanje in kaznovanje*, Delavska enotnost, Ljubljana, 1984.
- Fuko, Mišel: *Istorija ludila u doba klasicizma*, Nolit, Beograd, 1980. *Histoire de la folie à l'âge classique*, Gallimard, Paris, 1972; prva izdaja Plon, Paris, 1961.
- Gallio, Giovanna, Mauri, Diana, Rotelli, Franco: *La libertà è terapeutica?: l'esperienza psichiatrica a Trieste*, Feltrinelli, Milano, 1983.
- Goffman, Erving: *Asylums*, Doubleday & Co., 1961 (Pelican edition 1968).
- Goodwin, Simon: *Comparative mental health policy: from institutional to community care*, Sage, London, 1997.
- Guattari, Felix: *Molecular Revolution*, Penguin Books, 1984.
- Health and Consumer Protection DG (2005) *Green Paper – Improving the Mental Health of the Population*, European Commission, COM (2005) 484, Brussels. [On line] Dostupno na: ec.europa.eu/health/archive/ph_determinants/life_style/mental/green_paper/mental_gp_en.pdf
- Knapp, Martin, Beecham, Jennifer, McDaid, David, Matosević, Tihana, Smith, Monique: »Review: The economic consequences of deinstitutionalisation of mental health services: lessons from a systematic review of European experience«, *Health & Social Care in the Community*, br. 2/Mar2011, str. 113–125.
- Leff, Julian, Trieman, Noah: »Long-stay patients discharges from psychiatric hospitals: Social and clinical outcomes after five years in the community, The TAPS project 46«, *British journal of psychiatry*, br. 176/2000, str. 217–222.
- Lovell, Anne M., Nancy Scheper–Hughes: “The Utopia of Reality: Franco Basaglia and the Practice of Democratic Psychiatry”, predgovor u: *Franco Basaglia, Psychiatry Inside Out: Selected Works of Franco Basaglia*, European Perspectives, Columbia University Press, 1987.
- Mansell, Jim, Ericsson, Kent (uredili): *Deinstitutionalisation and community living: Intellectual disability services in Britain, Scandinavia and the USA*, Chapman & Hall, London.
- Mansell, Jim: »Deinstitutionalisation and community living: Progress, problems and priorities«, *Journal of intellectual & developmental disabilities*, br. 2/2-006, str. 65–76.

- Martin, Lynn, Ashwirth, Melody:»Deinstitutionalization in Ontario, Canada: understanding who moved when«, *Journal of policy and practice in intellectual disabilities*, br. 7/2010, str. 167–176.
- Mladenović, Lepa (uredila): *Alternativna psihijatriji - materijali sa međunarodnog skupa "Psihijatrija i društvo"*, Beograd, december 1983, Lila ulica, Beograd, 1988.
- Negri, Antonio, Hardt, Michael: *Declaration*, New York, 2012.
- O'Brien, John, Tyne, Alan: *The Principle of Normalisation, Values into Action*, London, 1981.
- Ramon, Shula: *Psychiatry in Britain*, Croom Helm, London, 1985.
- Ramon, Shula (uredila): *Beyond Community Care: Normalisation and Integration Work*, Macmillan, London, 1991.
- Rotelli, Franco: *Per la normalità: taccuino di uno psichiatra*, Edizioni "e", Trst, 1994.
- Scull, Andrew: *De-carceration: community treatment and the deviant – a radical view*, Prentice–Hall, Engelwood–Cliffs, 1977.
- Scull, Andrew: *The Most Solitary of Afflictions: Madness and Society in Britain 1700-1900*, Yale University Press, New Haven, 1993.
- Spandler, Helen:»Friend or foe? Towards a critical assessment of direct payments«, *Critical Social Policy*, br. 2/2004, str. 187–209.
- Stritih, Bernard: *Nepoklicno prostovoljno preventivno delo z mladino v krajevni skupnosti in OZD: 2. del*, Inštitut za sociologijo, Ljubljana, 1979.
- Supek, Rudi: *Omladina na putu bratstva - psihosocioloigja radne akcije*, Mladost, Beograd, 1963.
- Towel, David (uredio.): *An Ordinary Life in Practice*. King Edward's Hospital Fund, London, 1988.
- United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities* (2007) [On line] Dostupno na: <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>
- Vallazza, Giorgo, Toresini, Lorenzo»Deinstitutionalisation as a therapeutic practice«, in *Beyond the Walls 2*, eds L. Toresini & R. Mezzina, »ab« edizioni, Meran, 2013, str. 179–190.
- Vodopivec, Katja (uredila) (1974) *Maladjusted Youth: An Experiment in Rehabilitation*, Saxon House, Lexington, Mass.
- Vodopivec, Katja, Bergant, Milica, Kobal, Miloš, Mlinarič, Franc, Skaberne, Bronislavi Skalar, Vinko: *Eksperiment u Logatcu: pokušaj uvođenja novih koncepcija u vaspitni zavod*. Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije, 1974.
- Willer, Barry, Itagliata, James:»An Overview of the Social Policy of Deinstitutionalization«, *International Review of Research in Mental Retardation*, vol. 12, str. 1–23.
- Wolfensberger, Wolf: *PASSING: Program analysis of service systems implementation of normalization goals*, National Institute on Mental Retardation, Downsvie, 1983.
- World Health Organisation (2005) *Mental Health Declaration for Europe: Facing the Challenges, Building Solutions*, WHO European Ministerial Conference on Mental Health, Helsinki, Finland, 12–15 January 2005, EUR/04/5047810/6. [On line] Dostupno na: www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0008/88595/E85445.pdf

Vito Flaker**DEINSTITUTIONALISATION AS A MACHINE****Resume**

There are many reasons for deinstitutionalisation: total institutions dehumanise the living conditions of their inmates, severely breach their basic human rights, make people unwell and seem deviant and disable the professionals from helping people. Total institutions are not only ideal types they are abstract machines with material effects. Their main functions are to contain and control people; and to produce an excess of counterproductive professional power. Deinstitutionalisation, in order to succeed must function like an abstract machine too – polemic against the elements of total institution in the practice of community services, and programmatic in the escaping from the patterns of subordination and control. It is a machine of opening, enabling movement, it has to provide the escape and resettlement to the people with the most severe distress in order to avoid »skimming and parking«, be an alternative to institutions and have a zero tolerance for any restraint. It must cease to be a separate, special social body, not only include people in the community but connect with the most social parts of it. The role of the professionals must change from guardians to advocates, the knowledge used from axiomatic deductive to inductive and experimental. It must seek the ways to cherish the uniqueness of each person but fight against isolation and create new kinds of collectivities.

Key words: deinstitutionalisation; total institution; abstract machine, professional power, community.

---

* Овај рад је примљен 08. јула 2014. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 18. септембра 2014. године.